
Německo a uznání suverenity Slovinska a Chorvatska

Tomáš Zipfel

Dezintegrace Jugoslávie a postoj mezinárodního společenství

Když v červnu 1991 po vyhlášení nezávislosti Chorvatska a Slovinska vypukly na severozápadě Jugoslávie boje, členské státy ES se dohodly na tom, aby o další budoucnosti Jugoslávie bylo rozhodnuto na základě dohody mezi všemi republikami. Kromě toho ES požadovalo také nastolení okamžitého příměří a stažení všech jednotek do kasáren. Zároveň trvalo na odložení faktických kroků chorvatské a slovinské nezávislosti o tři měsíce. Mezitím měla pokračovat jednání. Na summitu v Brioni se podařilo dosáhnout dohody o stažení jugoslávské federální armády (JNA) ze Slovinska, což představovalo konec války v této republice a zároveň naznačovalo i smíření se federace se ztrátou Slovinska. Obdobné dohody o Chorvatsku však dosaženo nebylo.¹ Zdejší krvavý konflikt přerostl v otevřenou občanskou válku. Každodenní zprávy sdělovacích prostředků o válce v Chorvatsku vyvolaly odpor mezinárodního veřejného mínění proti dosavadnímu způsobu řešení krize, což se zvláště projevilo v Německu.

Do pozdního jara 1991 německé elity (v podstatě napříč celým politickým spektrem) podporovaly myšlenku jugoslávské integrity. Bavorská CSU sice byla pro nezávislá hnutí tam, kde jsou podporována lidská práva, zároveň však chápala, že se Evropa nesmí rozpadnout na malé státečky. CDU zaujímala stanovisko, že nacionalismus a separatismus nejsou řešením hrozící krize. SPD mínila, že by Německo mělo podporovat ty politické síly v Jugoslávii, které se pokoušejí udržet zemi pohromadě. Jen Zelení/Svaz 90 byli proti. V únoru 1991 jejich mluvčí v Bundestagu tvrdil, že nejvhodnějším řešením vzniklé krize by bylo vytvoření konfederace suverénních států založené na principu sebeurčení. S eskalací sporů mezi jednotlivými republikami se však měnilo i ovzduší panující na německé politické scéně.

Ještě 19. června 1991 se všechny strany zastoupené v Bundestagu usnesly na stanovisku, které dávalo přednost přetvoření Jugoslávie na konfederaci. Ale po deklaraci nezávislosti Slovinskem a Chorvatskem a po následné silové akci jugoslávské federální armády 25. června německé politické elity překvapivě změnily kurz. Už 27. června žádala Křesťanskodemokratická unie (CDU) uznání čerstvě vyhlášené samostatnosti těchto dvou republik. Dne 1. července, pouhých šest dnů po deklaraci o nezávislosti, na zasedání zahraničněpolitického výboru Spolkového sněmu, svolaného na žádost sociální demokracie (SPD), požadovaly SPD i CDU, aby ministr zahraničí Genscher aktivněji prosazoval politiku uznání. Do 9. července tento princip přijala i FDP. Tak se během dvou týdnů po chorvatské a slovinské deklaraci nezávislosti konsenzus na německé parlamentní scéně ohledně podpory zachování jugoslávské jednoty zcela změnil. Tím byla narušena už tak velmi křehká společná „fronta“ členských zemí ES.

Jak si vysvětlit tento náhlý obrat v německé politice?

Na zasedání Rady ministrů zahraničí ES v Haagu 5. července varovali partneři Německo před opuštěním společné linie. Na Genscherovy požadavky, aby ES zaujalo pozici, že lidé v Jugoslávii směji sami rozhodnout o svém osudu, k čemuž by Společenství při-

spělo uznáním Slovinska a Chorvatska, reagovali ostatní členové tvrzením, že by uznání vedlo k rozšíření konfliktu, k širšímu používání násilí, a tedy ještě k většímu krveprolívání v této zemi.

Nakonec Německo souhlasilo s kompromisním řešením. Členové ES budou podporovat konfederativní uspořádání Jugoslávie s požadavkem stažení JNA. Pokud se tomu jugoslávské orgány nepodrobí, dojde k uznání Chorvatska a Slovinska. Zároveň se členové ES dohodli, že zastaví ekonomickou pomoc Jugoslávii a také prodej zbraní, aby tím dodali váhu svým varováním. Hovořilo se i o ekonomických sankcích, ale k těm mělo dojít jen v případě pokračování bojů.²

V průběhu dalších měsíců přišla diplomacie ES s návrhem řešit sporné otázky jugoslávské krize formou konference svolané do Haagu na 7. září. Vzhledem k tomu, že nejen Slovinci, ale i Chorvaté trvali na požadavku odtržení, zatímco Srbové byli ochotni zastavit boje pouze pod podmínkou, že jim Chorvaté postoupí území obývaná Srby, aby mohli být všichni Srbové spojeni pod jednou vládou (to znamenalo 40 % chorvatského území), bylo tedy jen logické, že se nepodařilo dosáhnout dohody.

Ani poté se však postoj ES nezměnil. Je možné jej shrnout slovy: „... přestože se oheň v domě mého souseda ke mně nemusí rozšířit, měl bych pomoci ten oheň uhasit, a ne do něj přilévát olej.“³ Přitom přiléváním oleje do ohně mínili členové ES diplomatické uznání. Už v té době bylo jasné, že případné uznání dodá Chorvatům odvahu k vyostření konfliktu a zbaví Západ jakékoli možnosti vyvíjet účinný tlak na chorvatské úřady ve věci dodržování lidských práv tamějších minorit. Kartou diplomatického uznání lze totiž hrát pouze jednou. Dá-li se jednou z ruky, neexistuje už žádná možnost, jak Chorvaty něčím donutit k potlačení šovinistických tendencí.⁴

Na druhé straně mohlo uznání nezávislosti Slovinska a Chorvatska přinést také některé pozitivní důsledky. Např. občanská válka by se tím změnila v mezinárodní konflikt a zákroky jugoslávské federální armády by se rázem dostaly z polohy pacifikace separatistických snah do polohy agrese proti nezávislému státu. Uznání mohlo zároveň uvést do pohybu i mírotvornou mašinerii ES – OSN – USA – NATO – KBSE a donutit srbské vůdce, aby se vzdali naděje na udušení konfliktu.⁵ Kromě toho by už při jednání nestála vláda mezinárodně uznávané země proti jakýmsi regionálním vůdcům, ale mezinárodně uznávaná vláda proti mezinárodně uznávaným vládám. Přitom by byl vyslán jasný signál o pevné vůli ctít a prosazovat právo na sebeurčení.

V průběhu dalších měsíců, kdy platila dohoda ES o podpoře zachování Jugoslávie pod podmínkou, že se federální armáda stáhne, byla neustále domlouvána a vzápětí porušována příměří mezi bojujícími Srby a Chorvaty.

Lze se jen velmi těžko ubránit dojmu, že se na bezvýslednosti všech jednání mezi bojujícími stranami výrazně podepsal také nejednotný přístup Společenství. Chorvaty nezbavoval naděje na dosažení úplné samostatnosti, zatímco Srbové se mohli domnívat, že je Společenství na jejich straně. Po uplynutí tříměsíční odkladné lhůty 8. 10. 1991 Slovinci a Chorvaté znovu deklarovali svou státní nezávislost.

Na schůzce ministrů zahraničí ES 10. října bylo dosaženo dohody, která o další dva měsíce prodlužovala jednání s jugoslávskými stranami. Až v případě jeho neúspěchu mělo následovat uznání jednotlivých republik jako samostatných států. Genscher věřil, že tato dohoda znamená, že 10. prosince dostává Německo od Společenství „zelenou“ k poskytnutí diplomatického uznání Chorvatska a Slovinska.

V Německu mezitím politické elity stupňovaly tlak na Kohla a Genschera, aby prosazovali razantněji uznání, a veřejné mínění je v tom podporovalo. Genscher začal definitivně hledat podporu pro společné diplomatické uznání. Začátkem prosince slíbil Kohl Tudjmanovi a Kučanovi uznat Chorvatsko a Slovinsko zároveň s co největším počtem dalších států ES už do Vánoc 1991. Dne 8. prosince Německo ohlásilo, že jej v procesu uznání podporuje i Švédsko, Itálie, Rakousko a Maďarsko. Německo tak vypadalo, jako by opouštělo snahy o koordinaci evropské zahraniční politiky a rezignovalo na diskuze o hra-

nicích nebo o lidských právech. Snaha zastavit tyto německé kroky začala již týden předtím dopisem lorda Carringtona, hlavního vyjednavče ES na mírové konferenci, Hansovi van den Broekovi, nizozemskému ministru zahraničí, který v té době předsedal ES. Dopis obsahoval varování před rozbitím haagské konference Německem.⁶ Uznání nezávislosti by prý vedlo Chorvatsko a Slovinsko ke ztrátě zájmu o jednání a zároveň by tento krok podnítil k opuštění jednání i Srby. Francie, Velká Británie a Spojené státy podporovaly uznání jednotlivých republik pouze jako součást širšího mírového uspořádání pro oblast někdejší jugoslávské federace.

V té době byla všechna pozornost ES věnována Maastrichtské konferenci (tj. přípravě Smlouvy o Evropské unii), na níž byla mj. přijata důležitá zásada společné zahraniční politiky zemí ES. Téměř okamžitě po ukončení této konference se však spor o uznání rozhořel nanovo. Od 13. prosince si Genscher vyměnil několik dopisů s generálním tajemníkem OSN Javierem Peresem de Cuellar. Genscher v nich poukazoval na skutečnost, že Helsinská dohoda z roku 1975 garantuje nejen národní hranice, ale i administrativní hranice, jako je ta, která odděluje Srbsko od Chorvatska. Ustoupit Srbsku by znamenalo poslat vzkaz, že se násilí nakonec vyplácí. Peres de Cuellar naproti tomu žádal Německo, aby se zdrželo uznání, a tak se vyhnulo nekoordinovanému postupu. Přitom připomenul bosenské obavy, že by uznání mohlo znamenat rozšíření konfliktu.⁷

I představitelé nizozemské vlády byli přesvědčeni o tom, že hrozba uznáním pobídne Srby k dobytí tolika území, kolik dokáží, a že požene Chorvaty k provokování šarvátek v naději na prosazení zahraniční intervence ve svůj prospěch. Přes dohodu ES dosaženou 10. října Genscher věřil, že aby zabránil diplomatické krizi, musí budovat koalici pro uznání uvnitř ES.

Na schůzce ministrů zahraničí členských zemí dvanáctky 16. prosince po intenzivní diskuzi, která se protáhla až do dvou hodin následujícího dne, bylo dosaženo kompromisu. Jednalo se o načasování uznání, o podmínkách uznání a o proceduře podání žádosti. Německo podporované Belgií a Dánskem žádalo uznání ještě před Vánocemi. Lord Carrington argumentoval, že by ustoupení německému tlaku znamenalo torpédování mírového procesu. Velká Británie, Řecko, Španělsko, Francie a Nizozemsko souhlasily s Carringtonem. Genscher oponoval, že každé zaváhání jen zhoršuje situaci a že by bylo přiměřené 24 hodinové ultimátum. Itálie navrhla čtyřtýdenní lhůtu, s níž většina souhlasila. Genscher se k tomuto přístupu přiklonil, a tak bylo dosaženo konsenzu. Schůzka ministrů skončila konstatováním, že bude-li naplněn soubor specifických podmínek týkajících se lidských práv, dojde k uznání ze strany členů ES 15. ledna 1992.⁸

Protože obecné dohody o zahraničněpolitické spolupráci bylo dosaženo s velkými fanfárami jen před pár dny, nikdo z evropských ministrů zahraničí nechtěl, aby jednání o konkrétním zahraničněpolitickém problému krátce poté skončilo neshodou. Genscher přesto popřel, že by spojil Maastrichtskou smlouvu s tímto jednotlivým problémem. Achillovou patou kompromisu o podmíněčném uznání byla právě jeho podmíněčnost. Ministři zahraničí zemí evropské dvanáctky na bruselské schůzce 16. prosince rozhodli, že žádosti republik bývalé Jugoslávie o uznání budou postoupeny zvláštní arbitrážní komisi ústavních expertů zemí ES, vedené předsedou Ústavního soudu Francie Robertem Badinterem. Tyto žádosti měly být předloženy do 23. prosince 1991, aby je komise stihla posoudit před 15. lednem 1992, kdy měla vypršet lhůta pro uznání. Ovšem bruselská dohoda neujasnila, jaké kroky budou provedeny v tom případě, nebudou-li splněny podmínky pro uznání.

Jak se ukazovalo, Chorvatsko nesplňovalo požadavky na ochranu minoritních práv a všem pozorovatelům bylo jasné, že německý tlak na uznání je v přímém rozporu s nálezy komise. Přesto německá vláda prohlásila, že vlády Slovinska a Chorvatska splňují všechny podmínky pro uznání. Ke všeobecnému údivu Německo oficiálně uznalo Slovinsko a Chorvatsko 23. prosince 1991. Tím postavilo ostatní partnery ve Společenství před hotovou věc.

Motivy německého tlaku na rychlé uznání Slovinska a Chorvatska

Skutečnost, že Německo poprvé od roku 1945 v tak důležité otázce upustilo od jednoty se svými partnery, je třeba vysvětlit. Co přimělo Němce, aby se najednou rozhodli k tomuto bezprecedentnímu kroku? Jaká byla motivace německých stran při rozhodnutí prosazovat uznání Slovinska a Chorvatska už začátkem léta roku 1991, když ještě několik dní před útokem JNA na tyto dvě republiky téměř jednohlasně podporovaly jugoslávskou jednotu? Co vedlo Kohla k přehlížení Tudjmanovy neochoty distancovat se od ustašovského režimu Ante Paveliče, jakož i od jeho nedemokratického způsobu vlády a zanedbávání lidských práv v Chorvatsku?

Jedním z důvodů, proč existovala v Německu, v sousedním Rakousku a v Itálii větší ochota podporovat uznání nezávislosti postjugoslávských republik, byla jistě geografická poloha těchto zemí a zároveň i politické a ekonomické vazby k západním částem bývalé Jugoslávie. Nestabilním balkánským vývojem bylo totiž ze všech zemí dvanáctky vždy nejvíce ovlivněno právě Německo. Přitom je důležité si uvědomit, že to bylo právě Německo, které přijalo největší počet jugoslávských uprchlíků. Stejně důležitým aspektem jsou i historické vazby Chorvatska a Slovinska na německy mluvící země. Oba tyto státy byly totiž po dlouhou dobu součástí rakousko-uherské monarchie.

Někteří komentátoři vysvětlují toto rozhodnutí zvětšujícími se politickými a mocenskými zájmy Německa po rozpadu bipolárního rozdělení Evropy, které je třeba hájit, byť by to mělo vést i k rozporům v rámci společné evropské politiky. Německá pozice v Evropě a expandující ekonomické zájmy na východě by byly lépe zabezpečeny spřáteleným samostatným Chorvatskem a Slovinskem než jednotnou Jugoslávií. Zlověstnější verze, vysvětlující tuto německou preferenci, dokonce hovoří o snaze obnovit spojenectví ze druhé světové války s nezávislým Chorvatskem podle známé strategie „rozděl a panuj“ ve jménu svých zájmů a vzrůstající moci v regionu.⁹

Kromě Německa požadavek na nezávislost Slovinska a Chorvatska nacházel největší podporu právě u nejbližších sousedů těchto republik – Rakouska, Itálie a Maďarska. Zájem uvedených států na odtržení Chorvatska a Slovinska od Jugoslávie lze vysvětlit snahou vybudovat z nich jakýsi „cordon sanitaire“, oddělující vlastní území od „divokého Balkánu“.

V první polovině roku 1990 slovinští a chorvatští představitelé hledali v zahraničí podporu pro vyhlášení úplné nezávislosti. Téměř nikde se jim však nedostávalo vřelého přijetí. Jejich pozornost se proto právem upírala na výše zmíněné sousední státy, Německo a Vatikán. Zatímco Chorvaté zdůrazňovali své katolictví, slovinský křesťanskodemokratický premiér Lojze Peterle záměrně připomínal zřetelnou blízkost své strany s německou vládní CDU. Jak Slovinci, tak Chorvaté pak společně nabízeli „užší hospodářské vazby“ jako odměnu zejména za německou podporu.

V souvislosti s těmito kroky Lublaň i Záhřeb použily všechny páky, aby mezinárodního uznání pro své republiky dosáhly. Ke konci roku 1991 dokonce pronikly do tisku informace, že se 14. října tehdejší slovinský premiér a zároveň předseda křesťanských demokratů Lojze Peterle obrátil s osobním dopisem na svého německého stranického kolegu kancléře Helmuta Kohla s přáním, aby Německo využilo veškerého svého vlivu k prosazení uznání Slovinska. Na oplátku Německu nabízel „lákové příležitosti“ ve slovinské ekonomice – účast na modernizaci průmyslu, pro nějž bylo třeba získat prostředky ve výši 300 milionů DEM, spolufinancování energetických projektů ve výši 200 milionů DEM, kontrolu leteckého průmyslu ve Slovinsku a letecké společnosti Adrija airways, financování a modernizaci Lublaňské burzy, která požadovala investici 1,2 milionu DEM.¹⁰

Obdobné aktivity vyvíjeli v té době také Chorvaté. Ti se při získávání vlivných přímluvců ve světě snažili využít i svou početnou a velmi aktivní politickou emigraci (např. členové někdejší chorvatské magnátské rodiny Frankopanů měli dobré kontakty právě s Vatikánem) a také katolické církevní kruhy, které získávaly pro chorvatskou samostatnost německé politiky kolem CDU/CSU.

Nelze také podceňovat významný faktor vlivu a postojů německých sdělovacích prostředků při formování mínění německé veřejnosti. Vlivný Frankfurter Allgemeine Zeitung na začátku 90. let neúnavně vykresloval Chorvatsko jako zemi zavázanou evropským hodnotám, zatímco Srby popisoval, jako by sotva vůbec byli Evropany. Po 25. červnu jeho úvodníky tvrdily, že si chorvatští a slovinskí lidé demokraticky zvolili odchod z federace a že to byla komunistická vláda Srbska, která je zodpovědná za veškeré násilí. Podobně líčil události i Frankfurter Rundschau. Avšak Süddeutsche Zeitung a Die Zeit zastávaly protichůdná stanoviska až do léta 1991, kdy došlo ke konsenzu německých politických elit, sdělovacích prostředků i celé veřejnosti na uznání.¹¹

Výsledky výzkumů veřejného mínění provedené ještě v polovině července dokazují, že v té době německá veřejnost ještě zdaleka nebyla jednotná ve svém postoji k uznání, zatímco konsenzu elit o stejném problému už bylo dosaženo.¹²

Tyto závěry vyvracejí prvotní impulz veřejného mínění. Politická podpora uznání vzrostla až během léta 1991 a podpořila stranická vedení v tlaku na Kohla a Genschera, aby přiměli ES změnit kurz. To bylo však až poté, kdy političtí představitelé demonstrovali svůj proslovinský a prochorvatský kurz, kdy se veřejnost seznámila s Genscherovým tlakem na ES a kdy se „zadrhly“ první zprostředkovatelské snahy Společenství. Až tehdy se začalo i veřejné mínění přiklánět k uznání. K pohybu veřejného mínění došlo také z jiných, možná mnohem závažnějších důvodů. Teprve v průběhu léta došlo totiž k plnému rozpoutání občanské války. Druhá tzv. „válka v přímém přenosu“ v historii se od té první (v Perském zálivu) v leccm lišila. Nešlo už o exotickou pouštní zemi plnou ropy, ale o krajinu, kterou většina Němců důvěrně znala ze svých dovolených. Nikoli náhodou napsal tehdy Wall Street Journal, že pro Německo je Chorvatsko evropským Kuvajtem. A to ať už šlo o desetitisíce uprchlíků proudících do Německa z této oblasti, nebo o statisíce chorvatských a slovinských gastarbeiterů žijících v Německu, z nichž mnozí sháněli zbraně nebo jinou podporu pro svou vlast či dokonce sami odcházeli bojovat.¹³

Zdá se, že neexistoval jen jeden důvod pro změnu německého postoje z podpory jugoslávské jednoty v rámci ES na rozhodnutí prosazovat uznání uvnitř Společenství a konečně odhodlání jednostranně uznat oba státy.

Je zřejmé, že jedním z nejdůležitějších momentů pro nastolení otázky diplomatického uznání bylo také působení chorvatské i slovinské politické lobby. Už v srpnu 1990 se Kohlův poradce Horst Teltschik setkal bez vědomí ministerstva zahraničí s osobním emisárem Franja Tudjmana, který Německu tlumočil chorvatskou žádost o uznání. V květnu 1991, měsíc před vyhlášením chorvatské nezávislosti, demonstrovaly v Mnichově (v Bavorsku žije většina chorvatských gastarbeiterů a zároveň se zde může katolické Chorvatsko opřít o podporu neméně katolické CSU) tisíce Chorvatů, aby Německo uznalo chorvatskou suverenitu.

Avšak mnohem dříve, než vůbec začala působit chorvatská lobby, už v únoru 1991, žádala parlamentní Strana zelených, zvolená do Spolkového sněmu především hlasy voličů z nových spolkových zemí, právo na sebeurčení pro Chorvaty a Slovincce. Princip sebeurčení se v Německu skloňoval ve všech pádech po celou dobu studené války. Tvořil jádro západoněmecké „národní tradice“ v zahraniční politice, jádro určující zahraničněpolitickou kulturu.

Politika SRN vůči východnímu Německu, prosazovaná především CDU, vycházela z požadavku sebeurčení pro východní Němce. Sebeurčení bylo také jádrem vítězné strategie CDU při německém sjednocení a v následujících prvních celoněmeckých volbách. Stejně sebeurčení nyní požadovali chorvatští demonstranti v Mnichově, ale i Strana zelených. Když byl 25. června 1991 nastolen problém uznání vyhlášením slovinské a chorvatské nezávislosti, rozpomenuly se německé špičky na heslo, že se státy udržují idejemi, na nichž vznikly, a vědomě spojovaly nedávný triumf východních Němců s aspiracemi Chorvatů a Slovinců na nezávislost. Generální tajemník CDU Volker Rühe tvrdil, že by nebylo ospravedlnitelné žádat jiný metr pro Jugoslávii, když jsme sami dosáhli jednoty a svobody naší země díky právu na sebeurčení.¹⁵

Změny na německé politické scéně krátce po znovusjednocení země, vyvolané vstupem Strany zelených a levicové PDS do Parlamentu, znamenaly další fázi přeměny „kancléřské demokracie“ v „demokracii stranickou“. To kladlo stále větší nároky na domácí ratifikaci zahraniční politiky. Vzrostl význam veřejného mínění i zájmových skupin pro určování zahraniční politiky, který navazoval na tradici z doby studené války. Tehdy zde proti sobě stály připraveny statisíce vojáků dvou vojensko-politických bloků k rozhodujícímu střetnutí a byla sem namířena velká část jaderných zbraní. Německo se mělo stát případným bojištěm třetí světové války. Celá západoněmecká veřejnost často (zejména v době oteplení vztahů mezi Moskvou a Washingtonem) neklidně usínala s obavou, že by snad němečtí spojenci mohli obětovat zájmy SRN pro zlepšení vztahů s východním blokem. Stručně řečeno, Němci byli zvyklí, že se jich zahraničněpolitická rozhodnutí mohou bezprostředně dotknout.

V demokratickém Německu je po zkušenostech ze studené války nutné dělat i zahraniční politiku s ohledem na voliče. Nebylo tedy žádným překvapením, že se zahraničněpolitické preference staly předmětem mezistranického boje. Došlo k tzv. „bandwagoningu“, což lze vysvětlit následovně: Určující politická strana, která ztratila ve volbách hlasy, skočí na „bandwagon“ svého rivala tím, že převezme jeho strategii, kterou pak uplatňuje důsledněji než sám vítěz. Vítěz však zároveň získává důvod k tomu, aby trval na své vítězné rétorice a udržoval původní strategii.¹⁶

Jak došlo k „bandwagoningu“ v našem případě? V celoněmeckých volbách v roce 1990 CDU a SPD sledovaly opačné strategie. Zatímco CDU připomínala východním Němcům svou vytrvalou věrnost ideálu, že na základě sebeurčení pro ně samotné musí dojít k znovusjednocení rozděleného Německa, SPD byla nucena překonat svou desetiletí trvající politiku snížení napětí (Entspannungspolitik) mezi dvěma německými státy, a to na úkor potenciálních politických tužeb východních Němců. Navíc CDU ospravedlňovala svůj návrh na včlenění pěti východoněmeckých spolkových zemí do SRN apelováním na principy sebeurčení východních Němců. Tyto principy se staly ústřední rétorikou její volební kampaně.

SPD byla pro pomalejší přístup k sjednocení a soustředila svou volební kampaň na atakování praktických potíží spojených s rychlým sjednocením, jak jej prosazovala CDU. Ale apely na vznešené principy německé národní jednoty a sebeurčení se ukázaly mnohem efektivnější strategií než zdlouhavé diskuze o praktických problémech, a proto SPD utrpěla vážnou volební porážku od CDU.¹⁷

Platí-li hypotézy „bandwagoningu“, dalo se očekávat, že SPD při první příležitosti převezme pozici CDU. A skutečně. CDU nebyla idea samostatného Slovinska a Chorvatska proti mysli. Za svou podporu jejich nezávislosti mohlo Německo počítat s velkým vlivem v této oblasti. Když po vyhlášení nezávislosti došlo k zákroku JNA proti Slovincům, politici CDU si spočítali, že u voličů „zabodují“, a to i na úkor koaliční FDP, budou-li hájit právo Slovinců i Chorvatů na sebeurčení. Zároveň tím sebrali vítr z plachet Straně zelených, která prosazovala právo na sebeurčení pro oba tyto národy už v únoru 1991 a která by se rozhořením bojů v těchto republikách rázem ocitla „na koni“. CDU proto neváhala spojit princip sebeurčení s diplomatickým uznáním Chorvatska a Slovinska. Uvědomovala si, že ministr zahraničí Genscher, vázaný v této věci postojem ES, nebude moci na podobnou myšlenku přistoupit, a tím umožní celé CDU, aby jej i jeho stranu kritizovala za nedostatečné prosazování důležitého principu sebeurčení.¹⁸ Nicméně i SPD se chopila své příležitosti. Její představitelé sice mohli zareagovat připomenutím lidských práv a chorvatské ústavy, ale v tom neviděli příliš dobrou možnost oponovat CDU. SPD už jednou dopltila na to, že nepodpořila tyto principy v případě Němců.

V této souvislosti je třeba si připomenout, že krátce po vyhlášení nezávislosti Slovinska a Chorvatska, když 27. července mluví CDU nastolil otázku jejich uznání, musela SPD skočit na „bandwagon“ nejen kvůli voličům, ale i kvůli Straně zelených, která byla jejím spojencem, a proto bylo nemyslitelné, aby si lépe rozuměla s CDU. Pro sociální demokraty

nešlo jen o spojenectví se Stranou zelených, ale i o vzájemnou rivalitu. Tak jak byla CDU v určitých otázkách tlačena zprava Schönhuberovými Republikány, tak zase Strana zelených přebírala hlasy od SPD. Její představitelé proto ani nemohli zůstat pozadu a být tlačeni jak zprava CDU, tak zleva Stranou zelených.

„Černý Petr“ tak zůstal v rukou Genschera a FDP. Kalkulace CDU vyšla. Avšak Genscher nebyl ochoten spáchat politickou sebevraždu ani poškodit FDP tím, že by za každou cenu dodržel společnou linii ES. Nebyl ochoten obětovat svou nespornou autoritu na oltář jediné, byť velmi důležité zahraničněpolitické záležitosti. Vydržel vzdorovat necelé dva týdny, než 9. července FDP jako poslední přistoupila na „bandwagon“ tím, že přijala politiku uznání.

Od té doby už tvůrci německé zahraniční politiky pouze ustupovali domácímu veřejnému mínění, protože pro evropské pozice už nenalézali podporu ani v rámci svých vlastních stran. Pokud Kohl s Genscherem zastával linii politiky ES, měli jejich političtí oponenti monopol na morální argumenty ve prospěch uznání. Proto oba stupňovali tlak na své evropské partnery, aby je přiměli přistoupit na diplomatické uznání. V jejich rozhodování prozatím převažovala odpovědnost multilaterálnímu přístupu motivovaná mj. snahou rozptýlit obavy svých sousedů z možné německé dominance v rámci jednotné západní Evropy.

V Německu však stále více politiků požadovalo změnu. Mluvčí CDU/CSU Karl Lammers žádal uznání, neboť to podle jeho názoru mohlo být základem pro poskytnutí vojenské ochrany mladým republikám. Věřilo se také, že mezinárodní uznání hranic může zastrašit agresora. Sílily požadavky po internacionalizaci konfliktu. Už koncem léta mluvil Kohl o „mezinárodním konfliktu“.

Stále vzrůstalo znepokojení politikou ES, která ve skutečnosti byla i politikou Německa. Častěji a častěji byly kladeny otázky typu: Jak může někdo delegovat pravomoci své zahraniční politiky, a tím značně oslabovat svou suverenitu, ve prospěch ES, které vůbec není schopno zahraničněpolitické problémy úspěšně řešit?

V této chvíli přerostl problém uznání ve zpochybňování výhodnosti, ne-li vůbec reálnosti politického sjednocení evropské dvanáctky. Voliči žádali naplnění opakovaných podmínečných hrozeb. Stupňování německého tlaku na partnery ve Společenství působilo v Německu jako bumerang, tj. zpětně probouzelo domácí tlak v této otázce. V listopadových výzkumech veřejného mínění už 2/3 respondentů požadovaly uznání.

V tomto ovzduší se v Drážďanech konal první celoněmecký sjezd CDU, který se časově kryl s bruselskou schůzkou ES, svolanou na 16. prosinec, což značně determinovalo Kohlovu pozici na celostranickém mítinku. Kohl zde stál tvář v tvář stranickým delegátům, kteří žádali jednoznačné přístřeší zahraniční politiky sjednoceného Německa. Kohlova situace byla o to svízelnější, že po definitivním dosažení německé suverenity okamžikem sjednocení už nebylo možné nadále se před vlastní stranou zaštitovat postojem spojenců, zejména USA. Přitom mu nezbývalo nic jiného, než položit nějaký nový triumfální úspěch německé politiky, třeba v podobě kapitulace ES před německým úsilím, a to přijetím rozhodnutí o diplomatickém uznání Slovinska a Chorvatska, k nohám stranického kongresu v Drážďanech jako protiváhu narůstající ekonomicko-sociální krize ve východním Německu a celkové recese německé ekonomiky. Důvod, proč byl Kohl hnán k uznání Slovinska a Chorvatska ještě před Vánocemi 1991, spočívá tedy také v jeho těžké situaci, kdy stál před „nervózním“ stranickým kongresem a potřeboval nějakým způsobem znovu prokázat své „vůdcovství“.

Na bruselském jednání využil Genscher všech prostředků k prosazení svého postoje. Nejúčinnější a rozhodující byl pravděpodobně strach z krachu křehké, v Maastrichtu čerstvě deklarované politické spolupráce dvanáctky, stejně jako neudržitelnost dosavadní politiky Společenství. Genscher také argumentoval německou vnitropolitickou situací. Aby jeho kolegové pochopili pozici jeho vlády a byli svolnější ke kompromisům, připomínal jim domácí tlak na uznání, který se projevoval ve vzrůstající opozici proti politické spolupráci ES. Faktem je, že dosažený „kompromis“ byl spíše vítězstvím Německa. Nikoli

neprávem se Kohlovi dostalo ovací tisícovky stojících delegátů stranického sjezdu v Drážďanech, když popisoval podmíněčné rozhodnutí ES uznat Slovinsko a Chorvatsko jako úspěch bonnské zahraniční politiky a zároveň jako vítězství společné politiky ES. Německo dosáhlo všeho, co chtělo.

O to těžší je pochopit, proč se tedy Genscher a Kohl rozhodli nečekat s uznáním až do 15. ledna, jak stanovil bruselský kompromis, ale učinili tak o tři týdny dříve, tedy ještě před Vánocemi – 23. prosince 1991. I v tomto případě asi nešlo pouze o jediný důvod.

Snad bylo nutné ukázat vlastním politickým stranám ještě sebevědomější zahraniční politiku, po níž se volalo od německého sjednocení. Jistou roli mohla sehrát též snaha usmířit politické elity i veřejnost, které se obávaly, že Německo v Maastrichtu obětovalo až příliš mnoho ze své suverenity. Vysvětlení lze hledat i vně Německa. Kohl s Genscherem měl důvod se obávat, že jejich partneři hrozbu uznáním opět nedodrží, že vše začne znovu a že všechna energie vydaná německou diplomacií na uznání samostatnosti Slovinska a Chorvatska (a také na uchycení vlivu Německa v těchto dvou státech) bude marná. V tom případě by to mohlo u německé veřejnosti vyvolat mnoho antipatií k celé Evropské unii.

Určité starosti mohla německým představitelům dělat i podmínka obsažená v kompromisu a opodstatněná obava z nálezu Badinterovy komise. Téměř s jistotou se očekávalo, že chorvatská ústava kritéria nesplní. Dalo se počítat s tím, že této skutečnosti využijí odpůrci uznání, především Velká Británie, Francie a Nizozemsko. I z tohoto důvodu bylo pravděpodobně rozhodnuto raději nečekat na závěry komise ústavních expertů, jednostranně se rozhodnout pro uznání a riskovat, že se ostatní spojenci v ES v zájmu zachování politické jednoty neodvážjí postavit Německu na odpor.

Tlak německé diplomacie na rychlé mezinárodní uznání státní samostatnosti Slovinska a Chorvatska lze proto do značné míry chápat jako jisté vybočení determinované mimořádností doby (přežívající euforie vyvolaná nedávným znovusjednocením, diskuze na německé vnitropolitické scéně, zda má jednotné Německo využít své politické a ekonomické síly k získání výraznější role nejen v evropské, ale i světové politice apod.). Tehdejší, možná až příliš razantní krok Německa, které prosazením nezávislosti Slovinska a Chorvatska v těchto dvou bývalých jugoslávských republikách mnohé získalo, vyvolal silné rozpaky a znepokojení jak ve východní Evropě, tak i v členských státech ES a v USA.

Význam a vliv Německa je sice respektován, avšak jednotnou Evropu pod dominancí Němců si přeje jen málokdo. Tuto skutečnost si uvědomila i samotná německá diplomacie. Z epizody kolem mezinárodního uznávání Slovinska a Chorvatska zřejmě vyvodila jistá ponaučení. Svého zájmu na ovlivňování vývoje v oblasti středovýchodní Evropy, včetně území bývalé Jugoslávie, se nevzdává. (SRN má např. stále silnou pozici ve vztahu k Chorvatsku. Vedle Washingtonu má na záhřebskou vládu největší vliv právě Bonn.) Změnila se však forma i prostředky německé zahraniční politiky, které se staly opět umírněnější a taktičtější. V rámci tzv. kontaktní skupiny pro řešení krize v bývalé Jugoslávii se Německo zdaleka nedere do popředí. V rámci jednání o hospodářských otázkách souvisejících s plány Evropské unie na poválečnou pomoc zemím bývalé Jugoslávie však hraje Bonn jednoznačně prim. Z toho lze usuzovat, jaké jsou současné zájmy Bonnu v oblasti Balkánu a jakých prostředků k jejich dosažení chce německá zahraniční politika napříště používat.

¹ Viz Crawford, B.: Germany's Unilateral Recognition of Croatia and Slovenia: A Case of Defection from International Cooperation. University of California at Berkeley, Nov. 1994, s. 19–20.

² Viz tamtéž, s. 23–24.

³ Tamtéž.

⁴ Viz Axt, H.-J.: Hat Genscher Jugoslawien entzweit? Europa-Archiv, 12/1993, s. 355.

⁵ Viz Krieger, W.: Toward a Gaullist Germany? World Policy Journal, 11/1994, č. 1, s. 31–32.

⁶ Viz Crawford, B.: cit. dílo, s. 29.

⁷ Když v listopadu 1991 navštívil bosenský prezident Německo, prosil Genschera, aby Chorvatsko neuznával,

protože to by patrně vedlo i k posunu ve prospěch nezávislosti Bosny. Ta by se stala pozvánkou pro srbskou a chorvatskou agresi proti Bosně.

⁸ Viz Crawford, B.: cit. dílo, s. 31–33.

⁹ Viz tamtéž, s. 37–38.

¹⁰ Viz Vasovič, S.: Marka na suverenost. Vreme, 2/1991, s. 29–31.

¹¹ Viz Crawford, B.: cit. dílo, s. 46.

¹² Podle uvedeného výzkumu 34 % respondentů cítilo nezávislost Chorvatska a Slovinska jako reminiscenci na malé státečky, existující před sjednocením Německa v 19. století, 38 % považovalo nezávislost těchto republik za záruku demokracie v regionu a 27 % respondentů nebylo rozhodnuto; 41 % dotázaných plně věřilo ES ohledně řešení konfliktu v Jugoslávii, 51 % věřilo méně nadšeně a jen 3 % vůbec nevěřila schopnosti ES řešit konflikt. Viz Crawford, B.: cit. dílo, s. 44–45.

¹³ Viz Axt, H.-J.: cit. dílo, s. 354.

¹⁴ Viz Crawford, B.: cit. dílo, s. 47–48.

¹⁵ Viz tamtéž, s. 49.

¹⁶ Viz tamtéž, s. 51.

¹⁷ Viz tamtéž, s. 52.

¹⁸ Viz tamtéž, s. 53 a 56.

Literatura

Archiv der Gegenwart – 1990, 1991, 1992.

Axt, H.-J.: Hat Genscher Jugoslawien entzweit? Europa-Archiv, 12/1993.

Crawford, B.: Germany's Unilateral Recognition of Croatia and Slovenia: A Case of Defection from International Cooperation. University of California at Berkeley, Nov. 1994.

Hladký, L.: Jugoslávská krize a její historické souvislosti. Praha 1993.

Hladký, L.: Slovinci a jugoslávská krize. Slovanský přehled, 78/1992, č. 4.

Hladký, L.: Národy v zajetí idejí a mýtů. Lidové noviny, 5. 10. 1991.

Keesing's Contemporary Archives 1990, 1991, 1992.

Krieger, W.: Toward a Gaullist Germany? World Policy Journal, 11/1994, č. 1.

Pelikán, J.: Slobodan M., pokus o portrét. Tvar 1993, 4. 25.

Pelikán, J., Tejchman, M.: Dějiny Jugoslávie (1918–1991). Praha 1994.

Tejchman, M.: Kofeny nenávisli. Slovanský přehled, 78/1992, č. 4.